

SIMO ?
Valtionmaa

PK 2534 03 + 2532 12 SELKÄKARI
x=7273 44
y=2537 84
z=3 - 3,5

Löytöpaikka: Tiurasenkrunni
- Historiallisen ajan rakennuksen pohjia,
hylkeen pyyntiin ja kalastukseen liittyviä jäänteitä,
kalkkiuuni

Tiurasenkrunni sijaitsee Simon edustalla 12,5 kilometriä Simon kirkolta etelälounaaseen, noin 11 kilometriä rannikolta länteen. Krunni on itä-länsisuunnassa noin 900 metriä pitkä ja noin 300 metriä leveä. Saaren pohjoisosassa kohoaa kivikkoinen harjanne noin 3,5 metriä merenpinnan yläpuolelle. Harjanteen eteläpuolella maasto on alavaa ja paikoin lampien sekä laguunien laikuttamaa. Saaren itäpäässä on mökki, jossa on saaristopuhelin (katso liite 1). Krunni on kohonnut Perämerestä noin 1500 ajanlaskun alun jälkeen (Jari Okkonen, Landuplift, Arkeologian laboratorio, Oulun yliopisto).

Saaren pohjoisosan harjanteella on useita kiinteitä muinaisjäännöksiä. Yleiskarttaluonnokseen (liite 2) on merkitty numerolla 1 mahdollisesti jääkellarina tai varastona toiminut rakennelma (katso liite 3). Sen kylmämuurattujen seinien korkeus on vajaa metri. Sisätilan mitat ovat 2,7 metriä x 3,5 metriä. Puiset katto ja seinärakenteet ovat osittain säilyneet. Länsipuoleisen seinän kivivalliin liittyy kahden samanlaisen varaston? osittain säilyneet kylmämuuratut seinät. Tästä rakennelmasta noin 22 metriä länteen on luultavasti viime vuosisadan puolivälissä rakennettu kalakämppä. Ainakin sen seinissä olevat vanhimmat vuosiluvut ovat 1800-luvulta (liite 3).

Karttaluonnokseen on merkitty numerolla 2 matalia ja halkaisijaltaan noin puolesta metristä metriin olevia kivilatomuksia. Ne ovat luultavimminkin kalaverkkojen kuivaustelineiden tukikiviröykkiöitä.

Numerolla 3 on merkitty kolme kivivallia, joista kaksi muistuttaa V-kirjaita. Vallit ovat kolmesta neljään metriä pitkiä, metrin leveitä ja noin puolimetriä korkeita.

Mökistä noin neljäkymmentä metriä länteen sijaitsee kivistä kastattun, luultavasti, merimerkin perusta, joka on kärjistä pyöristetyn kolmion mallinen. Sen sivut ovat noin 10 metriä pitkät. Korkeutta sillä on noin 0,8 metriä.

Merimerkistä noin 15 metriä länteen sijaitsee muodoltaan pyöreähkö kivikehä, jonka sisätilan halkaisija on noin 3,5 metriä ja korkeus 0,3 metriä. Kivikehä on luultavimminkin jonkinlaisen asumuksen perusta, jonka oviaukko avautuu itään. Oviaukon edessä on piisikiviröykkiö.

Kivikehän luoteispuolla, noin 20 metrin päässä, sijaitsee kalkkiuuni. Uunin länsipuolella, noin 25 metrin päässä, on neljän soikean asumuksen perustat, jotka näkyvät maanpinnalle matalina kivikehinä. Suurimman sisätilan mitat ovat 3,4 metriä x 6 metriä. Kivikehien ja kalkkiuunin välissä on halkaisijaltaan 1,5 metrinen röykkiö, jonka korkeus on puolimeriä.

Edellisten luoteispuolella sijaitsee kivistä kasattu, noin metrin korkea hylkeiden ampumasuoja. Sen sisätilan halkaisija on 1,2 metriä ja siihen liittyy noin 4 metriä pitkä valli. Kartassa olevat V-kirjaimen muotoiset kivivallit ovat mahdollisesti myös hylkeiden ampumasuojia (liite 3). Rakennusten pohjista länteen noin 50 metrin päässä sijaitsee yksi kiviröykkiö, jota ei ole merkitty karttaluonnokseen. Röykkiö on halkaisijaltaan 1,5 metriä ja noin 0,5 metriä korkea.

Vanhimmat jäänteet voivat mahdollisesti olla 1600-luvulta peräisin, jolloin Tiurasenkrunki on kohonnut jo noin metrin verran merenpinnan yläpuolelle. Soikeat asumusten perustat ovat ehkä hylkeenpyytäjien tai kalastajien väliaikaisten majojen jäänteitä ja ovat mahdollisesti vanhimat muinaisjäännökset krunnilla. Hylkeiden ampumasuojat ja kalkkiuuni taas sitä vastoin lienevät nuorempia.

Krunnille tehtiin tarkastuskäynti, koska mökin ja kalakämpän itäpuolelle aiotaan rakentaa venesatama. Rakennustöiden takia tasoitetaan harjanteen itäpää, jolloin ainakin merimerkistä itään olevat rakennelmat tuhoutuisivat (suullinen tieto Kemin kaupungin ympäristöpäällikkö Juha Ylimaunulta).

Kohde tarkastettiin 27. syyskuuta 1997.

Jalo Alakärppä

Timo Ylimaunu

Kaleva 4.7.1956
Fil.toht. Viljo Nissillä

PERÄMEREN TIURASENKRUNNI

Tiurasenkrunnille, Perämeren kalastajien hyvin tuntemalle kalastuspaikalle, on matkaa Simon rannikolta parisen peninkulmaa ja kuutisen lijkisuusta, josta eräänä elokuun alkupuolen aurinkisena päivänä vuonna 1947 lähdimme retkellemme. Matkan teimme lin silloisen rovastin Eino Wirkkulan merikelpoisella moottoriveneellä, ja mukana olivat rovastin, tunnetun kalamiehen ja villihanhien ampujan, lisäksi lin entinen kunnanlääkäri Koskiniemi, joka aikoi värein kuvata joitakin Perämeren maaluksellisia näkymiä. Lin haminalainen seppä Komokallio mekaanikkonamme ja kokkinamme sekä tämän kirjoittaja jonkinlaisena kansatieteilijänä ja nimistötutkijana.

Kuljimme vesireittejä, jotka Peräpohjolan historiallisen ajan alkaessa olivat olleet monelta tahoilta kohdistuvien taloudellisten intressien päämääränä. Sinne pyrki etelän suunnalta - lounaisen Suomen rantaseutujen käydessä yhä tihenevälle väestölle ahtaaksi - kainuulaisia kalastajia ja metsästäjiä, joita houkuttelivat Hailuodon (Haililuodon) rikkaat silahka-apajat, suurten jokien lohi ja siika sekä eläimet, joiden joukossa oli silloin vielä arvokas majavakin. Kilpailijoikseen he saivat Laatokan ja Vienan karjalaisia niin suurin joukoin, että Hailuodon ruotsalaisen nimen Karlö on arveltu johtuvan vanhemmasta Karjalansaaresta, jossa vieläkin on jälkiä karjalaisesta nimistöstä (Havana, Larikka, Prokko, Tero, Trupukka, Vaske y.m.) Ja kaiken lisäksi Pohjois-Ruotsin Helsinglantiin tunkeutuvan uudisasutuksen piiristä tehtiin kalastusretkiä Peräpohjolan rannikoille, missä yhä vielä elää ruotsinkielistä retkinimistöä. Helsinglantiin viittaa suorastaan lijkisuun Helsinginkosken nimitys, etelämpänä ovat Kriisit I. Riisit (ruotsin grisarna=portaat), Kraaseli (ruotsin gråsjäl=harmaahylje), Kraasukka (ruotsin gråsugga tarkoittanee myös hyljettä). Pohjoisempänä Kuivaniemessä Häskeri (ruotsin Hästskär = Hevossaari). Simossa Hunskeri (ruotsin Hundskär=Koirasaari). Vatunki, jonka juurena on ruotsin vatten-vesi, y.m. Vielä katolisella keskiajalla Rinta-Suomen taloudelliset pyyteet kohdistuivat Perämeren loheen ja siikaan, olihan esimerkiksi Naantalın luostarilla, mistä vielä muistoina elävät nimistöissä Kloosterinmatala, Kloosterinnokka, Kloosteri I. Ploostari, Munkinranta y.m.

Päästyämme ohi Maakrunnin, Kraaselinleton, Härkösten ja Leipäreiden olikin Tiurasenkrunni jo edessämme. Krunnin nimitys on yhdistetävä Simon edustalla olevaan suureen Tiurasensaareen, jo senkin takia että eräillä muillakin rannikon suurilla saarilla on oma ulkokrunninsa, esim. Kemin edustan Ajoksella kauempana merestä Ajoskrunni. Tiurasenkrunni nimessä molemmat osat ovat skandinaavista alkuperää, perusosa krunni I. runni on ruotsin grund-matalikko, kari ja määriteosa henkilönnimi Diur I. Diuri. Suomalaistuneesta nen-loppuisesta asusta päätellen nimi on kulkeutunut siirtolaisuuden

mukana etelästä päin, mihin viittaisivat kylännimi Tiuria Velkualla, Tiuranvainio Vähässäkyrössä y.m. ja levinyt ainakin Rovaniemelle asti, missä on tuttu mm. Tiuraniemi. Lisäksi on muistettava, että Kurkijoella oli Tiuralan kylä, Tiuri-nimisiä on monin paikoin maassamme, vieläpä sukunimi Tiurinen Kemissä.

Tiurasenkrunniin maihin laskemista varten on muutamia aikoinaan perattuja haminoita. Kaakkoisnokan Haminankarin ja varsinaisen krunnin välitse voitiin paatit kuljettaa mutkaisen Varkaanreiän, varkharreijän, kapean ja miltei maatuneen väylän kautta valkamalampareeseen, etelärannan entinen venehamina Viuru oli samoin melkein maatunut, joten yleisessä käytöksessä oli itäranan Lotiskon hamina. Haminoissa oli kalastajilla omat venevalkamansa, joiden jossakin kivssä olivat hakattuina omistajien nimet ja vuosiluvut, jotka veden hankaamina tuskin olivat luettavissa.

Krunnin ...noinkilometrin pituinen ..hemmä puolta leveä kaakko-luoteissuunnassa kiemuroiva, paikoin viitisen metriä korkea kiviriutta. Neljä, viisisataa vuotta sitten se oli vielä vedenalainen, ja silloin se lienee saanut nimensä lähimmän vedenpäällisen saaren Tiursasen mukaan. Krunnin itänokka on kivinen ja jyrkkä ja siellä täällä on kivien väliin kiilautunut jokunen matala pihlaja ja tuomi, vieläpä heleänvihreä kataja. Jyrkän pohjoisrannan pienet vesijätöt ovat lepän valtaamat, mutta keskemällä riutan harjaa on kivirakkain välissä kellertynyttä nurmikkoa, josta kohoaa koukeroisia tuomia ja pihlajia. Harjan etelään viettävää rinnettä peittää vihreänkeltainen katajamatto, minkä rikkoo siellä täällä krunnille tyypillinen pihlaja tai tuomi.

Länteen päin krunni vähitellen kapenee pitkäksi luoteeseen kurottuvaksi riviksi, jonka kivisen selän molemmin puolin on ensin matalaa lehtoa. Sitten harja mataloituu ja leviää kiviviuhkaksi, jossa on jokunen pieni nurmi- tai sammalkaistale mataline puineen ja viimeisenä on tasainen kivikkorantama, johon sarojen ja heinien väliin on tunkeutunut okainen, hopeanhohtoinen tyrnipensasto, joka muukalaisena koettaa kyyristyä mahdollisimman maan pintaan. Länsipäästä eteläranta alkaa harmaana matalana kivikkona, jossa on siellä täällä kataja, variksenmarjamatto, jokunen tyrni ja koivukin. Mereen pistää kiviriuttoja ja keskirannan pitkä lohijuoni päättyy kariin. Rannassa on vaalenneita ajopuita, carex- ja graminacae-lajien ruskea värisävy ja siitä taas tummemmat kivirivit juoksevat meren sineen. Missäpä muualla on niin rikkaita värisävyjä kuin ulkomeren letolla ?

Etelärannalla on lampareita, jotka ylempänä metsän rajassa miltei hulkuvat saraikkoon ja rytiheinikkoon. Metsä on tiheää lehtoa, jossa puidenrunkojen alaosat ja alaoksisen jäät ovat

vääntäneet moniksi lonkeroiksi ja tuhonneet koko lehvistön, niin että se alhaalta muistuttaa aavemetsää, josta kurottautuu kuin tuhansia paljaita käsivarsia tarttumaan kulkijaan.

Vaivalloisesti päästyämme kaakkoispäähän kohoaa eteemme korkeita tummia kiviraunioita, joiden välissä sarojen ja leppien reunustamat lampareet muodostavat kuin laguuneja. Niiden takana kohoaa krunnista erillään puuton kiviseljänne, Haminankarin massiivinen kivirakka.

Krunnin kasvistossa ovat yleisimmät, kuten sanottu, tuomi ja pihlaja, jotka kukkiessaan luovat karuun ympäristöön vihkeyttä ja tuoksuessaan antavat uuden vivahduksen meren suolaiseen tuoksuun. Hyvin näkyvät viihtyvän myös kataja, koiu, jopa jokunen nuori mäntykin samoin kuin alakasvillisuudessa variksenmarja, monet sammal- ja jäkälälajit, sarat ja heinät, vieläpä vaarain ja mansikka. Kertoopa simolaisyyntyinen kasvintutkija, tohtori Räsänen tavanneensa saaresta terpälepänkin, vaikka sellainen ei sattunut pistämään silmiimme. Saarta kiertäessämme pyrähti lentoon jokunen pensastasku ja kirvinen, rantakivillä keikuttivat pyrstöään västäräkit, oikeat ulkolettojen eläjät, ilmasta kuului loukeen kirkunaa, mutta runsainta oli vesilinnusto: narskuja, koskeloita, tavia, vikloja, meriteeriä y.m.

Ne vain edustivat elämää ja liikettä autiolla saarella, kun astuimme maihin. Mutta ihmiskätten jälkiä oli monella taholla merkinä siitä, että karun pohjolan asukkaan oli jo vuosisatoja sitten täytyntä turvautua merenantimiin kaukana ulkosaaristossakin, missä Tiuraskrunninkin, heti kun sen kivinen selkä oli alkanut kohota vedenpinnan yläpuolelle, oli tarjonnut turvaa vihaisen tormin raivotessa merellä. Itärannan mäenrinteessä hiekassa kasvavien sinivihreiden rantavehnetupsujen keskellä kohoaa kalapirtti, joka miespolvi sitten - tradition mukaan - oli tuotu Nikkilänkarista Kuivaniemen rajalta, mutta jonka seinämässä oleva vuosiluku 1869 kielii korkeammasta iästä. rannempana on kaksi varastoaittaa, joista toinen kivivallin ympäröimä lohirsän verkkojen kuivaamista varten vaklat ja itänokassa merimerkki, kaasa Pirtistä luoteeseen muutaman vanhan pirtin jäänökset ja etelärannalla Isojuonen kohdalla rysälato koivujen lehvistössä.

Näin silloin, mutta 1800-luvun lopulla oli elämällä krunnilla vilkasta, kertoi simolainen Åke Filpus. Siellä oli toistakymmentä sisällelämpiävää saunaa, jopa primitiivinen kauppakin niitä kymmeniä silahkanpyytäjiä varten, joita oli tullut Olhavasta, Kuivaniemestä, Simosta, Simoniemestä ja Maksniemestä. Keväällä jäidenlähdestä juhannukseen pyydettiin silakkaa Tiuraskrunnin Lännenmatalasta, Savenmatalasta ja kauempaakin Härkösestä, vieläpä Pellaniasta, Nukkujasta ja Valvojasta. Käytettiin pitkiä 25-sylisiä silahkaverkkoja, joita oli neljäkin yhdessä kastissa yhteen nivottuina. Ja kun silahkajuoneen heitettiin mätiä, tuli sinne siikaparviakin. - Entisaikaan kuuluvat myös länsinokan kiviröykkiöt, jotka ovat olleet hylkeenampujain muurauksia, joissa on vielä jälkiä tähytysaukoista ja korkealla harjalla olevat rakat ovat joko vanhojen merimerkkien, peilinkien, jalustoja tai entisten lohijuonien

merkkejä. Korkeimmalla selänteellä on jokunen metrinkin korkuinen, läpimitaltaan 5-6 metriä oleva pyöreä kivikehä, missä seininä on ollut kivivarveja, lisäksi oviaukko ja tulisijan paikka. Kalastajat nimittivät niitäkin jutulintarhoiksi, mutta ilmeisesti netkin ovat olleet entisaikojen kalastajien asumuksia, jotka tarjosivat suojaa ja lämpöä kohmettuneille kalastajille.

Ennen vanhaa Tiurasenkrunni oli erinomainen lohenkalustuspaikka, jossa oli monia lohijuonia kuten Isojuonio I. Länsijuoni (Länsimatalanjuoni), savenmatalajuoni, jotka olivat olleet länsilaidalla, pohjisessa Pohjoiskarvo ja kaakkoisnokasta itään Kokkijuoni. Juonten merkkeinä käytettiin rantaan hakattua tankoa I- kaasa, joskus kahtakin. Vielä vuosisadan vaihteessa käytettiin lohienpyytämiseen katiskaa (lohikatiskaa). Niimpä heikkiläläisillä, esim. Heikkilän Anselmilla I. Anssulla (s. 1877) oli käytössä Tiurasenkrunnilla Länsimatalassa ja Takajuonessa neljäkin katiskaa, jossa kussakin verkkoaitaa oli 120 syltä (3-4 jataa à 30 syltää) Jaanuksella oli 2- katiskainen lohijuoni Luodekarvossa (Luekkarvo), mutta vuosisadan vaihteessa katiskan syrjäytti lohirsä I...., jollaisen ensimmäisenä ns. Pietarsaaren mallisen oli osatnut Lammassarren Alfred sepältä ja tuonut veneellä kahden trengin avulla Simoon, misä se oli koettu Tiurasenletolla, jolloin kovalla pohjoistuulella oli saatu 250 kg siikoja. Mieltusen Janne eli Erkin-Janne oli kalastanut 1910-luvulla yhdessä Kanttori Hukarin kanssa isollarysällä Tiurasenkrunnissa ja oi heillä jopa viisi rysää perättäin Eteläjuonessa, mutta vain yksi Länsikarvossa. Myöhemmin on käytetty myös uudenaikaista pauletta, jonka malliin kuivaniemiläinen Jääskön Antti kuului tuoneen Amerikoista. Lohia suolattiin kellareissa, joissa korken kivirovan päällä oli yksi hirsikerros ja sen yllä vesikatto meren tuomista laudoist. Sieltä kuljetettiin lohiammet seilariin ja vietiin etenkin Haaparantaan ja Luulajaan myytäväksi ja takaisin tuotiin esim. kahvia ja sokeria. Kun Alfred ja Janne Lammassaari, insinööri Blomberg ja nimismies Charles Keckman perustivat 1910-luvulla rysäyhtiön, tekivät he kontrahdin haaparntalaisen kauppias Metherin kanssa, joka kuului lähettäneen lohia aina Pietaria myöten.

Tuo Tiurasenkrunnilla viettämämme neljä vuorokautta ovat nyt romattisoituneet. Laskimme iltaisin - vanhojen kalastajien kokemusten mukaan paras lasku oli etelätuulela nousuveden aikana - käsiverkot I. tapsut siikojen ja harrien pään menoksi, koimme ne aamuvarhaisella ja päivälliseksi seppä Koskiniemi yritti vangita lehtiönsä krunnin erilaisia värisävyjä ja minä haastattelin rovastia kalapirtin ikkunan ikkunan ääressä. Iltaisin tähyilimme, kun aurinko keltaisena pallona laski mereen jossakin. Ykskiven suunnalla kaukana lännessä, missä aava meri ja taivas yhtyivät. Hetkisen ulappa Kemistä Simoon ui kullassa, mutta pian alkoi itäisellä taivaalla nousta kuunpuolikas ja meri värjäytyi teräksen harmaaksi ja siniseksi, joiden vähäisen mutta herkän värien vaihtelun vain Nelimarkka olisi pystynyt siirtämään kankaalle. Vasta kun sinisenharmaaseen ulappaan Simon ja Kuivaniemene rajalla syntyi kuun hopeinen

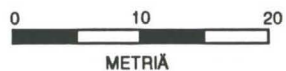
siilta, siirryimme yöpuulle kalapirtin kovalle lavitsalle, miten aamuaurinko samanlaisena keltapallona nousi merstä krunnin Pohjoisnokan vieritse.

Vrt. Jouko Vahtola Torniojokilaakson ja Kemijoen paikanimistö asutuksen pohjana
Helsinkien varhainen nautinta Perämeren piirissä; Tiuran 1557, Tiuroö 1564, Tiurainen
1632; Lähtökohtana Tjurö (Sonnisaari) kuin se, että nimen taustalla skandinaavinen
henkilönimi Diur.

SIMO TIURASENKRUNNI

YLEISKARTTALUONNOS
Piirt. J. Alakärppä, T. Ylimaunu

PERÄMERI

Hylkaiden ampumasuoja

Asunnon pohja

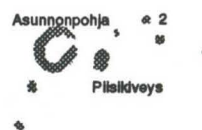
Kalkkuuni

Asunnonpohja

2

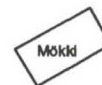
Pileikveys

Merimerkin perusta

Mokki

Käppä

77

7275

76

7274

Valtionmaa

75

Saastopöytälin

Tiurasekrunni

7273

74

65°
30'

99

00

01

02

73

7271

Saastopöytälin

72

7270

Munakarfi